

رابطه فرصت‌های برابر آموزشی با کیفیت زندگی مدرسه‌ای و احساس تعلق به مدرسه با نقش میانجی فرهنگ مدرسه در دبیران متوسطه

محبوبه سلیمان پورعمران^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۱۲

پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۲/۱۰

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی فرصت‌های برابر آموزشی با کیفیت زندگی مدرسه‌ای و احساس تعلق به مدرسه با نقش میانجی فرهنگ مدرسه در بین دبیران مدارس راهنمایی دخترانه شیروان انجام شد. نوع پژوهش، توصیفی از نوع همبستگی و جامعه آماری شامل کلیه دبیران مدارس دخترانه شهر شیروان به تعداد ۲۹۱ نفر بود که تعداد ۱۶۵ نفر به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار پژوهش چهار پرسشنامه استاندارد فرصت‌های برابر آموزشی (جوانمرد، ۱۳۹۳)؛ پرسشنامه کیفیت زندگی مدرسه ویلیامز و باتن (۱۹۸۱)؛ پرسشنامه احساس تعلق به مدرسه (بری، بتی و وات ۲۰۰۴) و پرسشنامه فرهنگ مدرسه الکساندر و ساد (۱۹۹۷) بود که روایی صوری و محتوایی حاصل شد و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ برای فرصت‌های برابر آموزشی ۰/۸۱۲۶، برای کیفیت زندگی مدرسه ۰/۸۷۸۶، برای احساس تعلق به مدرسه ۰/۸۲۷۱ و فرهنگ مدرسه ۰/۸۳۲۱ بدست آمد. روش تجزیه داده‌ها، آمار توصیفی و آمار استنباطی (آزمون توزیع نرمال کلوموگروف - اسمرینوف، آزمون همبستگی پیرسون، آزمون رگرسیون خطی و معادلات ساختاری) با استفاده از بسته نرم افزاری SPSS نسخه ۱۹ و لیزرل ۱۸ بود. نتایج پژوهش نشان داد که بین متغیرهای فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای رابطه‌ای معنی‌دار وجود داشته و به ترتیب ضریب همبستگی بین فرصت‌های برابری آموزشی و کیفیت زندگی مدرسه‌ای برابر ۰/۲۳۷، ضریب همبستگی بین فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه برابر ۰/۲۱۲ و ضریب همبستگی بین فرهنگ مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای برابر ۰/۳۷۹ است. بین متغیرهای فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه رابطه‌ای معنی‌دار وجود داشته و به ترتیب ضریب همبستگی بین فرصت‌های برابری آموزشی و احساس تعلق به مدرسه برابر ۰/۴۰۳، ضریب همبستگی بین فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه برابر ۰/۲۱۲ و ضریب همبستگی بین فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه برابر ۰/۲۸۰ است. در مجموع این دو متغیر در گام دوم توانستند ۷۴/۱۹ درصد از واریانس احساس تعلق به مدرسه را بطور تعدیلی تبیین نمایند. به این ترتیب میانجی بودن نقش فرهنگ مدرسه تأیید می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: فرهنگ مدرسه، کیفیت زندگی مدرسه، فرصت‌های برابر آموزشی، احساس تعلق به مدرسه

۱. گروه علوم تربیتی، واحد بجنورد، دانشگاه آزاد اسلامی، بجنورد، ایران. (نویسنده مسئول) m.pouomran@gmail.com

مقدمه

یکی از شاخص‌های پیشرفت اجتماعی، بهره‌مندی از تعلیم و تربیت می‌باشد و برای بالا بردن شانس زندگی برابر، بازدهی اقتصادی بیشتر، بالابردن تحرک اجتماعی و کاهش نابرابری اجتماعی، نحوه توزیع فرصت‌های آموزشی ضروری است. برهمن اساس، کشورهای در حال توسعه درصدد ایجاد فرصت‌های برابر دسترسی همگان به نظام آموزشی با کیفیت بالا هستند (سرخ، ۱۳۸۶: ۲۰) و نحوه بهره‌مندی از آن در جهان کنونی، یکی از شاخص‌های پیشرفت اجتماعی محسوب می‌شود (قاسمی اردهائی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲۶). در این میان، فراهم آوردن فرصت‌های برابر آموزشی^۱ به فرصت‌های آموزشی مطلوب (نظیر شانس ورود به نظام آموزشی و مدرسه‌ی بهتر) دسترسی به منابع موجود در نظام آموزشی (همانند معلم، متخصص، فضا و تجهیزات آموزشی مناسب) و برخورداری از عملکرد مطلوب آموزش از جهات متعدد حائز اهمیت است. از اینرو توزیع برابر فرصت‌ها و دسترسی همگانی به نظام آموزشی مطلوب، از ارکان اساسی توسعه‌ی پایدار در هزاره‌ی سوم محسوب می‌شود. برابری فرصت‌ها در بعد کلان نوعی نگاه انسان‌گرایانه و عدالت‌خواهانه را با خود به همراه دارد که غالباً به‌عنوان یک شاخص توسعه‌یافته در نظر گرفته می‌شود. جامعه‌ای که در آن مردم رفاه و آزادی، عدالت و برابری را با هم تجربه خواهند کرد. در این تعبیر، برابری فرصت‌ها و عدالت‌خواهی یک ارزش محسوب می‌شود و آموزش و پرورش باید بتواند آن را در نظام شخصیتی انسان توسعه یافته تعبیه کند. اما در بعد خرد، برابری فرصت‌های آموزشی، ابزار و سازوکاری است که موجب شکوفا شدن اندیشه‌های خلاق شده و امکان پرورش قابلیت را برای همه به‌طور مساوی فراهم می‌سازد. برابری فرصت‌ها و عدالت آموزشی ابزار و سازوکاری است که موجب شکوفا شدن اندیشه‌های خلاق شده و امکان پرورش قابلیت را برای همه به‌طور مساوی تأمین می‌کند. فرصت مساوی به موقعیتی اطلاق می‌شود که در آن حتی افرادی که از پایگاه ثروت و یا عضویت در گروه‌هایی که از امکانات و امتیازات ویژه برخوردار نیستند، امکان تحرک اجتماعی از طریق آموزش و تحصیل را دارا باشند (بابادی عکاشه، ۱۳۸۷: ۲۰).

مدارس برای پیشرفت مستلزم تأکید بر ارزش‌ها، اعتقادات و باورهای مدرسه و محیط خارج از مدرسه هستند. با توجه به نوع فرهنگ موجود در مدرسه، ایده‌ها و ابتکارات مختلف حفظ، حمایت و یا مانع می‌گردند (زاهدباлян و

همکاران، ۱۳۹۷). فرهنگ، نگرش ها و رفتار اعضای سازمان را هدایت کرده و شکل می دهد. در هر سازمانی، فرهنگ منحصر به فرد آن سازمان وجود دارد که به افراد شیوه مفهوم و معنی بخشیدن به رویدادها را نشان می دهند.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش:

الف) فرهنگ مدرسه

فرهنگ مدرسه^۱ الگویی از باورها و ارزش های مشترک اعضای آن می باشد که بر رفتار آنها تأثیر می گذارد. باتوجه به اینکه شکست و موفقیت هر سازمانی را به حساب فرهنگ حاکم بر آن می گذارند، برای ایجاد تحول و نوآوری در مدارس و قرار گرفتن در مسیر موفقیت به فرهنگ مدارس قوی نیاز است. از این رو شناخت مدرسه و فرهنگ حاکم بر آن ضرورتی اجتناب ناپذیر است (زاهد بابلان و همکاران، ۱۳۹۷). موفقیت سازمان ها نیازمند اصلاحات همه جانبه در فرهنگ است. از آنجا که سازمان های آموزشی از جمله مدارس در ارتباطی با سایر نهادهای اجتماعی و فرهنگی، وسیله انتقال میراث فرهنگی و عامل تکامل فرهنگ در قلب هرگونه اصلاحات و آسیب شناسی فرهنگی است؛ بنابراین، مدیران و کارکنان سازمانهای آموزشی از جمله مدارس باید توجه ویژه به آن داشته باشند (گودرزی و همکاران، ۱۳۹۷). فرهنگ مدرسه شامل ارزش ها، نمادها، باورها و معانی مشترک ما بین والدین، معلمان، دانش آموزان و سایر دست اندرکاران تعلیم و تربیت به عنوان بخشی از جامعه بزرگ است. رسوم، سنت ها، باورهای تاریخی، عادات، هنجارها، انتظارات، برداشت های مشترک، و نیز مفروضه های مشترک، شالوده فرهنگ مدرسه محسوب می شوند (صفری و همکاران، ۱۳۹۴). در یک فرهنگ قوی و مثبت، مشکلات تحصیلی دانش آموزان کاهش یافته و پیشرفت تحصیلی بهتری خواهند داشت. وجود معلمان متخصص و باتجربه، تعامل معلمان و حمایت از همدیگر، ارتباط با مدیر و دیگر کارکنان، تعامل با والدین حمایت گر، دسترسی بهتر به تسهیلات فیزیکی در مدارس و عواملی از این قبیل که فرهنگ مدرسه را ارتقاء می دهند با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه مستقیمی وجود دارد (مور جانسون و همکاران، ۲۰۱۱).

ب) احساس تعلق به مدرسه

احساس تعلق به مدرسه به عنوان کیفیت ارتباط دانش آموز با مدرسه، احساس مراقبت شدن و دریافت احترام از سوی معلمان، دلبستگی به مدرسه، میزان مشارکت و مشغولیت در مدرسه و تعهد به ارزش ها و باورهای مدرسه در نظر گرفته

می‌شود (محبی و میرنسب، ۱۳۹۷). برخورداری از احساس تعلق به مدرسه^۱ علاوه بر ایجاد محیطی سالم برای نوجوان در جهت کسب شخصیت مستقل و اجتماعی شدن، دارای بازده‌های تحصیلی مثبتی نیز می‌باشد. احساس تعلق به مدرسه و مولفه‌های آن دارای ارتباط معنادار با عملکرد تحصیلی هستند (دربان و همکاران، ۱۳۹۱). احساس تعلق داشتن به فرهنگ مدرسه بر می‌گردد و فرهنگ مدرسه را یکی از عوامل مهمی می‌دانند که بر موفقیت علمی دانش‌آموزان تاثیر دارد. احساس تعلق به مدرسه سازه‌ای است آن را یک عامل مهم یادگیری می‌دانند. همچنین باعث مشارکت مؤثر در فعالیتهای مدرسه، شرکت در فعالیتهای کلاسی، سازگاری با فرهنگ مدرسه و رابطه مناسب با معلمان و سایر دانش‌آموزان می‌شود (شاریا و همکاران، ۲۰۱۴) و دارای سه بعد می‌باشد: ۱. رفتاری (رفتارهای مثبت، انجام دادن تکالیف درسی، مشارکت در فعالیتهای فوق برنامه درسی مدرسه که برای سازگاری روانی اجتماعی و پیشرفت دانش‌آموز مفیدند)؛ ۲. عاطفی (احساسات، علایق، ادراکات و نگرش‌های دانش‌آموز درباره مدرسه) و ۳. شناختی (نیروگذاری روان‌شناختی دانش‌آموزان در امر یادگیری و کاربرد راهبردهای خودتنظیمی آن‌هاست). فقدان تعلق به مدرسه می‌تواند پیامدهای جدی نظیر عدم پیشرفت در مدرسه، تمایل به رفتارهای انحرافی و خطر ترک تحصیل به دنبال داشته باشد. احساس تعلق در درجه نخست به معنای خاص و متمایز بودن، ثابت و پایدار ماندن، تداوم داشتن و به جمع تعلق داشتن است. زندگی کسب می‌کند. کیفیت زندگی، موضوعی چالش‌برانگیز شامل ارزیابی و ادراک افراد از وضعیت زندگی و بافت فرهنگی و نظام ارزشی ارتباطی این عوامل با انتظارات، اهداف، معیارها و علایق شخصی است (کارشکی، ۱۳۹۳).

ج) کیفیت زندگی مدرسه

کیفیت زندگی در مدرسه^۲ سازه‌ای است که در دهه اخیر به دلیل اهمیت آن در زندگی دانش‌آموزان بدان توجه شده است (پارک، ۲۰۰۰) و عبارت است از بهزیستی و رضایت کلی دانش‌آموزان از جنبه تجارب منفی و مثبت که ریشه در فعالیت درون مدرسه ای آنها دارد. این تجارب مثبت و منفی که شکل دهنده ادراک کلی دانش‌آموزان از میزان رفاه، بهزیستی و رضایت کلی وی از زندگی درون مدرسه بوده و حاصل مشارکت و درگیر شدن او در فعالیتهای مدرسه و بیانگر سطح رضایت دانش‌آموزان از زندگی روزانه خود در مدرسه می‌باشد (سلطانی شال و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۳) و به عنوان بهزیستی و رضایت کلی دانش‌آموزان از تجارب کسب شده که ریشه در فعالیتهای درون مدرسه‌ای

1 school belonging
2 quality of school life

دارند، تعریف شده است (کارشکی، ۱۳۹۳: ۳۹). این تجارب مثبت و منفی، سازنده ادراک کلی دانش‌آموز از میزان رفاه، بهزیستی و رضایت کلی وی از زندگی درون مدرسه‌ای است و بیانگر سطح رضایت از زندگی روزانه او در مدرسه می‌باشد.

در این زمینه پژوهش‌های متعددی انجام شده است: فلاحی و همکاران (۱۳۹۸) نشان دادند که انگیزه پیشرفت با مؤلفه‌های فرهنگ سازمانی مدرسه (روابط دانش‌آموزان و معلمان، فرصت‌های آموزشی، انتظارات هنجاری و همچنین خودتنظیمی رابطه مثبت و معناداری دارد. سلیمانپور عمران و همکاران (۱۳۹۸) دریافتند رابطه معناداری بین فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه و موفقیت تحصیلی وجود دارد ۲۷ درصد از واریانس متغیر احساس تعلق به مدرسه و ۲۴ درصد از واریانس متغیر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان به وسیله متغیر فرهنگ مدرسه پیش‌بینی می‌شود. زاهد بابلان و همکاران (۱۳۹۸) دریافتند رهبری آموزشی به واسطه فرهنگ مدرسه با اشتیاق شغلی معلمان ارتباط غیر مستقیم مثبت و معنادار دارد که تأکیدی بر لزوم تمرکز بر تغییر فرهنگ قبل از هرگونه بهسازی مدارس می‌باشد. حسنی و خضری (۱۳۹۷) نشان دادند که ابعاد هوش فرهنگی به ترتیب بعد فراشناختی، شناختی، انگیزشی، و رفتاریبا فرهنگ مدرسه رابطه مثبت و معناداری دارند. میرزاییگی و همکاران (۱۳۹۷) دریافتند بین دانش‌آموزان پسر و دختر مدارس متوسطه دوم شهر ایلام در ابعاد تعلق به همسالان، حمایت معلم، عدالت در مدرسه، ارتباط در مدرسه، مشارکت علمی و متغیرهای انگیزه پیشرفت تحصیلی و سرزندگی تحصیلی تفاوت معناداری وجود دارد. حیدرزادگان و صندوق داران (۱۳۹۶) دریافتند که نظام آموزشی مناطق عشایری استان در تمام شاخص‌های نرخ گذر تحصیلی، ضریب بهره برداری از فضاهای آموزشی، نرخ تراکم و نحوه توزیع معلمان در مقاطع ابتدایی، راهنمایی و متوسطه از وضعیت مناسبی برخوردار نمی‌باشد و فرصت‌های آموزشی آن نابرابر است. نایاموبی (۲۰۱۷) به احساس تعلق معلمان به مدرسه پرداخته در این میان مهم ترین واکنش معلمان نسبت به مدرسه، واکنش فردی بوده که اشاره به رفتارها و برون‌دادهای شغلی از قبیل رضایت شغلی، ادراک پویای سازمانی و عملکردی فردی بوده است. گونژ و کازو (۲۰۱۵) نیز ثابت کرده است که محیط مدرسه و امکانات تکنولوژیک آن بر اشتیاق تحصیلی (رفتاری، شناختی و عاطفی) تأثیر دارد. وانگ و اسکیل (۲۰۱۳) نشان می‌دهد که ادراک دانش‌آموزان از موقعیت مدرسه و انگیزش پیشرفت آنان پیش‌بین معنی‌دار اشتیاق تحصیلی هستند. وانگ و هلکامب (۲۰۱۰) دریافتند که ادراک دانش‌آموزان از فرهنگ مدرسه بر درگیری و پیشرفت تحصیلی آنان اثر می‌گذارد. به این ترتیب ارتباط بین این متغیرها آشکار می‌گردد. ضرورت احساس تعلق در مدرسه سبب پاسخ به نیازهایی چون اعتماد به نفس، استقلال فردی، فرصت‌هایی برای رقابت، مواظبت و حمایت و پذیرفته

شدن می‌شود. ارزش‌ها، نمادها، باورها و معانی مشترک ما بین والدین، معلمان، دانش‌آموزان و سایر دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت که بعنوان بخشی از جامعه بزرگ است را بوجود می‌آورد. ارزشمندی امور برای این گروه از اعضای جامعه و نیز چگونگی تفکر، احساس و رفتار آنان از معبر فرهنگ مدرسه تعیین می‌شود. رسوم، سنت‌ها، باورهای تاریخی، عادات، هنجارها، انتظارات، برداشت‌های مشترک، و نیز مفروضه‌های مشترک، شالوده فرهنگ مدرسه محسوب می‌شوند. درک، پذیرش و اقدام در جهت انسجام فرهنگ مدرسه، راه رسیدن به اهدافی که مدرسه دنبال می‌کند را هموار می‌سازد. موارد یاد شده به نوعی فرهنگ مدرسه را تحت الشعاع خود قرار می‌دهد و بر آن تاثیر می‌گذارد یا تاثیر می‌پذیرد. بنابراین با آگاهی از فرهنگ مدرسه می‌توان درک درستی از الزامات برنامه درسی و انگیزه‌های دانش‌آموزان داشت. کیفیت زندگی در مدرسه می‌تواند با احساس تعلق به مدرسه، مشارکت بیشتر در تکالیف و امور مدرسه، انگیزه بسیار برای فراگیری مطالب درسی، نگرش مثبت به مدرسه و رابطه صمیمی تر و بهتر دانش‌آموزان با معلم و سایر همسالان و سلامت جسمی و روانی رابطه داشته باشد. بنابراین باتوجه به اینکه دانش‌آموزان زمان بسیار زیادی از زندگی خود را در مدرسه صرف می‌کنند و همچنین در آینده عهده دار مسئولیت در عرصه‌های مختلف خواهند بود، بنابراین کیفیت زندگی در یادگیرندگان به دلیل نقش اثرگذار آن بر سلامت روانی و جسمی اساسی است و نیازمند ارزیابی دقیق است. از طرفی در کشورهای در حال توسعه که شکاف طبقاتی در آنها زیاد است، کارکرد تفکیک و گزینش در نظام آموزشی در تضاد قرار می‌گیرد و حاصل آن تبعیض در محیط‌های آموزشی از لحاظ برخورداری از فرصت‌های برابر آموزش و پرورش است و این امر در کشور ما نیازمند بررسی می‌باشد. لذا پژوهش حاضر درصدد است تا بررسی نماید آیا بین فرصت‌های برابر آموزشی با کیفیت زندگی مدرسه‌ای و احساس تعلق به مدرسه با نقش میانجی فرهنگ مدرسه رابطه معناداری وجود دارد؟

روش

تحقیق حاضر به روش توصیفی، همبستگی می‌باشد. این پژوهش از نظر هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی است و از نظر روش اجرا از نوع پژوهش‌های زمینه‌یابی (پیمایشی) می‌باشد. جامعه آماری در این تحقیق شامل کلیه دبیران مدارس دخترانه شهر شیروان به تعداد ۲۹۱ نفر می‌باشند که به شیوه‌ی تصادفی ساده تعداد ۱۶۵ نفر دبیران مدارس راهنمایی دخترانه شیروان مورد بررسی قرار می‌گیرند. جهت تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (توزیع فراوانی، درصد و میانگین) استفاده شده است. و آمار استنباطی (آزمون توزیع نرمال کلوموگروف اسمرینوف، آزمون همبستگی پیرسون،

آزمون رگرسیون خطی و معادلات ساختاری) با استفاده از بسته نرم افزاری SPSS نسخه ۱۹ و لیزرل ۱۸ استفاده می شود.

ابزار جمع آوری داده ها، چهار پرسشنامه استاندارد می باشد.

۱- پرسشنامه فرصت های برابر آموزشی، این پرسشنامه مشتمل بر ۲۰ سوال است که سه بعد حداکثرسازی، برابری و نخبه پروری را مورد سنجش قرار می دهد.

۲- پرسشنامه کیفیت زندگی مدرسه، پرسش نامه کیفیت زندگی توسط ویلیامز و باتن (۱۹۸۱) به منظور سنجش و رفاه دانش آموزان ساخته شد. این ابزار خود گزارشی، ۳۹ سوالی است و کیفیت زندگی دانش آموزان را در مدرسه می سنجد.

۳- پرسشنامه احساس تعلق به مدرسه، این پرسشنامه در سال ۲۰۰۴ توسط بری، بتی و وات به صوت جملات مثبت در مقیاس لیکرت (از کاملا موافقم تا کاملا مخالفم) طراحی شده است. پرسشنامه مذکور در سال ۲۰۰۵ نیز توسط بتی و بری مورد تجدید نظر قرار گرفته است که به طور کلی دارای ۶ خرده مقیاس شامل احساس تعلق به همسالان، حمایت معلم، احساس رعایت احترام و عدالت در مدرسه، مشارکت در اجتماع، ارتباط فرد با مدرسه و مشارکت علمی ۶ می باشد.

۴- پرسشنامه فرهنگ مدرسه، پرسشنامه فرهنگ مدرسه توسط الکساندر و ساد در سال ۱۹۹۷، این پرسشنامه دارای ۴ مولفه روابط دانش آموزان، روابط معلمان و دانش آموزان، انتظارات هنجاری، فرصت های آموزشی می باشد، روایی از نوع صوری و محتوایی بود که مورد تایید اساتید و کارشناسان قرار گرفت پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ برای فرصت های برابر آموزشی ۰/۸۱۲۶، برای کیفیت زندگی مدرسه ۰/۸۷۸۶، برای احساس تعلق به مدرسه ۰/۸۲۷۱ و فرهنگ مدرسه ۰/۸۳۲۱ بدست آمد.

- 1 Students' Sense of Belonging With Peers
- 2 Teacher Support
- 3 Fairness and Safety
- 4 Engagement in the Broader Community
- 5 Relatedness of Self with School
- 6 Academic Engagement

یافته‌ها

قبل از انجام آزمون‌های همبستگی پیرسون و رگرسیون ابتدا نرمال بودن توزیع متغیرها بوسیله آزمون تک‌متغیره کولموگروف-اسمیرونف برای متغیرهای فرصت‌های برابر آموزشی، فرهنگ مدرسه، احساس تعلق به مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای انجام شد که نتایج این آزمون‌ها نرمال بودن داده‌ها را تایید کرد. نتایج این آزمون در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. بررسی توزیع نرمال متغیرهای فرصت‌های برابر آموزشی، فرهنگ مدرسه، احساس تعلق به مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای (آزمون کلموگروف اسمیرونف)

متغیرهای تحقیق	پارامترهای نرمال		حداکثر تفاوت‌ها			آماره Z کالموگروف اسمیرونف	سطح معناداری
	میانگین	انحراف معیار استاندارد	مطلق	مثبت	منفی		
فرصت‌های برابر آموزشی	۵۸/۰۷۸۸	۷/۳۷۶۶۲	۰/۱۷۷	۰/۱۳۱	-۰/۱۷۷	۱/۲۶۷	۰/۲۴۷
کیفیت زندگی مدرسه‌ای	۱۵۲/۸۰۶۱	۱۱/۳۷۶۵۴	۰/۲۰۴	۰/۱۲۴	-۰/۲۰۴	۱/۶۱۶	۰/۳۸۷
احساس تعلق به مدرسه	۵۰/۰۴۸۵	۵/۱۷۵۹۴	۰/۲۰۷	۰/۱۳۴	-۰/۲۰۷	۱/۶۵۴	۰/۲۴۹
فرهنگ مدرسه	۹۶/۵۸۷۹	۳/۵۸۵۱۸	۰/۱۴۴	۰/۱۲۷	-۰/۱۴۴	۱/۸۴۷	۰/۲۱۲

از آنجایی که متغیرهای تحت بررسی در این پژوهش از نوع فاصله‌ای - رتبه‌ای می‌باشند، و از طرفی به کمک روش آزمون کولموگروف-اسمیرونف مقدار سطح معناداری برای متغیرهای مستقل و وابسته همگی بالاتر از ۰/۰۵ بدست آمد با توجه به بزرگتر بودن p-value فرض H_0 (نرمال بودن توزیع) رد نمی‌شود، بدین جهت توزیع داده‌های مورد استفاده نرمال می‌باشند. از اینرو از آزمون پارامتری همبستگی پیرسون جهت بررسی روابط بین متغیرهای تحقیق استفاده گردید.

آزمون فرضیه ۱: بین فرصت‌های برابری آموزشی با کیفیت زندگی مدرسه‌ای دبیران رابطه معنی‌دار دارد.

جدول ۲. ضریب همبستگی (فرصت های برابری آموزشی و کیفیت زندگی مدرسه ای)

کیفیت زندگی مدرسه ای	فرصت های برابری آموزشی	
۰/۲۳۷*	۱	فرصت های برابری آموزشی: ضریب همبستگی
۰/۰۳۹	--	سطح معناداری
۱۶۵	۱۶۵	تعداد
۱	۰/۲۳۷*	کیفیت زندگی مدرسه ای: ضریب همبستگی
--	۰/۰۳۹	سطح معناداری
۱۶۵	۱۶۵	تعداد

برای آزمون وجود ارتباط فرصت های برابری آموزشی و کیفیت زندگی مدرسه ای از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می کنیم. مطابق جدول ۲ ضریب همبستگی بین فرصت های برابری آموزشی و کیفیت زندگی مدرسه ای در مدارس برابر ۰/۲۳۷ است و سطح معنی داری آن برابر با ۰/۰۳۹ بوده که از ۰/۰۵ کوچک تر است. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ وجود ارتباط معناداری بین فرصت های برابری آموزشی و کیفیت زندگی مدرسه ای مورد تأیید قرار می گیرد و این گونه تفسیر می شود که با ارتقای فرصت های برابری آموزشی در آموزش و پرورش، میزان کیفیت زندگی مدرسه ای دبیران نیز افزایش پیدا می کند و نشان دهنده نقش موثر و مثبت فرصت های برابری آموزشی بر کیفیت زندگی مدرسه ای می باشد. یعنی مدرسه ای که فرصت های برابری آموزشی بیشتری در آنها اعمال می شود، کیفیت زندگی مدرسه ای بالاتری در دبیران آنها مشاهده می شود.

آزمون فرضیه ۲: بین فرصت های برابر آموزشی با فرهنگ مدرسه دبیران رابطه معنی دار دارد.

جدول ۳. ضریب همبستگی (فرصت های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه)

فرهنگ مدرسه	فرصت های برابر آموزشی	
۰/۲۱۲**	۱	فرصت های برابر آموزشی: ضریب همبستگی
۰/۰۰۸	--	سطح معناداری
۱۶۵	۱۶۵	تعداد
۱	۰/۲۱۲**	فرهنگ مدرسه: ضریب همبستگی
--	۰/۰۰۸	سطح معناداری
۱۶۵	۱۶۵	تعداد

برای آزمون وجود ارتباط فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌کنیم. مطابق جدول ۳ ضریب همبستگی بین فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه دبیران برابر ۰/۲۱۲ است و سطح معنی‌داری آن برابر با ۰/۰۰۸ بوده که از ۰/۰۱ کوچک‌تر است. بنابراین با اطمینان ۹۹٪ وجود ارتباط معناداری بین فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه مورد تأیید قرار می‌گیرد و این‌گونه تفسیر می‌شود که با ارتقای فرصت‌های برابر آموزشی میزان فرهنگ مدرسه در دبیران نیز ارتقا پیدا می‌کند و نشان دهنده نقش موثر و مثبت فرصت‌های برابر آموزشی بر فرهنگ مدرسه دبیران می‌باشد. یعنی مدرسی که فرصت‌های برابر آموزشی بالاتری در آن وجود دارد، فرهنگ مدرسه بالاتری در دبیران آنها مشاهده می‌شود.

آزمون فرضیه ۳: بین فرصت‌های برابری آموزشی با احساس تعلق به مدرسه دبیران رابطه معنی‌دار دارد.

جدول ۴. ضریب همبستگی (فرصت‌های برابری آموزشی و احساس تعلق به مدرسه)

احساس تعلق به مدرسه	فرصت‌های برابری آموزشی	
۰/۴۰۳*	۱	فرصت‌های برابری آموزشی: ضریب همبستگی
۰/۰۱۹	--	سطح معناداری
۱۶۵	۱۶۵	تعداد
۱	۰/۴۰۳*	احساس تعلق به مدرسه: ضریب همبستگی
--	۰/۰۱۹	سطح معناداری
۱۶۵	۱۶۵	تعداد

برای آزمون وجود ارتباط فرصت‌های برابری آموزشی و احساس تعلق به مدرسه دبیران از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌کنیم. مطابق جدول ۴ ضریب همبستگی بین فرصت‌های برابری آموزشی و احساس تعلق به مدرسه دبیران در سازمان برابر ۰/۴۰۳ است و سطح معنی‌داری آن برابر با ۰/۰۱۹ بوده که از ۰/۰۵ کوچک‌تر است. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ وجود ارتباط معناداری بین فرصت‌های برابری آموزشی و احساس تعلق به مدرسه در بین دبیران مورد تأیید قرار می‌گیرد و این‌گونه تفسیر می‌شود که با افزایش فرصت‌های برابری آموزشی میزان احساس تعلق به مدرسه دبیران نیز افزایش پیدا می‌کند و نشان دهنده نقش موثر و مثبت فرصت‌های برابری آموزشی بر احساس تعلق به مدرسه دبیران می‌باشد. یعنی مدرسی که فرصت‌های برابری آموزشی بالاتری در آنها وجود دارد، احساس تعلق به مدرسه بیشتری در دبیران آنها مشاهده می‌شود.

آزمون فرضیه ۴: بین فرهنگ مدرسه با کیفیت زندگی مدرسه‌ای دبیران رابطه معنی‌دار دارد.

جدول ۵. ضریب همبستگی (فرهنگ مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای)

کیفیت زندگی مدرسه‌ای	فرهنگ مدرسه	
۰/۳۷۹*	۱	فرهنگ مدرسه: ضریب همبستگی
۰/۰۲۱	--	سطح معناداری
۱۶۵	۱۶۵	تعداد
۱	۰/۳۷۹*	کیفیت زندگی مدرسه‌ای: ضریب همبستگی
--	۰/۰۲۱	سطح معناداری
۱۶۵	۱۶۵	تعداد

برای آزمون وجود ارتباط بین فرهنگ مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای دبیران از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌کنیم. مطابق جدول ۵ ضریب همبستگی بین فرهنگ مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای در دبیران برابر ۰/۳۷۹ است و سطح معنی‌داری آن برابر با ۰/۰۲۱ بوده که از ۰/۰۵ کوچک‌تر است. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ وجود ارتباط معناداری بین فرهنگ مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای مورد تأیید قرار می‌گیرد و این‌گونه تفسیر می‌شود که با ارتقای فرهنگ مدرسه میزان کیفیت زندگی مدرسه‌ای دبیران نیز ارتقا پیدا می‌کند و نشان دهنده نقش موثر و مثبت فرهنگ مدرسه بر کیفیت زندگی مدرسه‌ای دبیران می‌باشد. یعنی مدرسی که فرهنگ مدرسه بالاتری در آنها وجود دارد، کیفیت زندگی مدرسه‌ای بالاتری نیز در دبیران آنها مشاهده می‌شود.

آزمون فرضیه ۵: بین فرهنگ مدرسه با احساس تعلق به مدرسه دبیران رابطه معنی‌دار دارد.

جدول ۶. ضریب همبستگی (فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه)

احساس تعلق به مدرسه	فرهنگ مدرسه	
۰/۲۸۰*	۱	فرهنگ مدرسه: ضریب همبستگی
۰/۰۳۵	--	سطح معناداری
۱۶۵	۱۶۵	تعداد
۱	۰/۲۸۰*	احساس تعلق به مدرسه: ضریب همبستگی
--	۰/۰۳۵	سطح معناداری
۱۶۵	۱۶۵	تعداد

برای آزمون وجود ارتباط فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه دبیران از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌کنیم. مطابق جدول ۶ ضریب همبستگی بین فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه دبیران مدارس برابر ۰/۲۸۰ است و سطح معنی‌داری آن برابر با ۰/۰۳۵ بوده که از ۰/۰۵ کوچک‌تر است. بنابراین با اطمینان ۹۵٪ وجود ارتباط

معناداری بین فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه دبیران مورد تأیید قرار می‌گیرد و این‌گونه تفسیر می‌شود که با افزایش فرهنگ مدرسه میزان احساس تعلق به مدرسه دبیران نیز افزایش پیدا می‌کند و نشان دهنده نقش موثر و مثبت فرهنگ مدرسه بر احساس تعلق به مدرسه دبیران می‌باشد. یعنی مدرسه‌ای که فرهنگ مدرسه بالاتری در آنها وجود دارد، احساس تعلق به مدرسه بیشتری در دبیران آنها مشاهده می‌شود.

آزمون فرضیه ۶: فرهنگ مدرسه در رابطه بین فرصت‌های برابری آموزشی و کیفیت زندگی مدرسه‌ای دبیران نقش میانجی دارد.

تحلیل رگرسیون میانجی برای متغیر فرصت‌های برابری آموزشی و کیفیت زندگی مدرسه‌ای با وارد کردن فرصت‌های برابری آموزشی در گام اول و متغیر فرهنگ مدرسه در گام دوم صورت گرفت. در تحلیل رگرسیون میانجی در گام اول متغیر فرصت‌های برابری آموزشی با ضریب بتا $0/237$ قادر به پیش‌بینی معنادار کیفیت زندگی مدرسه‌ای بود ($P < 0/05$). با ورود متغیر میانجی فرهنگ مدرسه در گام دوم ($\beta = 0/135$, $P > 0/05$) کاهش چشم‌گیری در ضریب β فرصت‌های برابری آموزشی دیده شد (یعنی از $0/237$ به $0/135$ رسید و تاثیر آن معنی داری خود را از دست داد). در مجموع این دو متغیر در گام دوم توانستند $43/04$ درصد از واریانس کیفیت زندگی مدرسه‌ای را بطور تعدیلی تبیین نمایند. به این ترتیب میانجی بودن نقش فرهنگ مدرسه تأیید می‌گردد.

جدول ۷. نتایج تحلیل رگرسیونی میانجی فرهنگ مدرسه از طریق فرصت‌های برابر آموزشی و کیفیت زندگی مدرسه

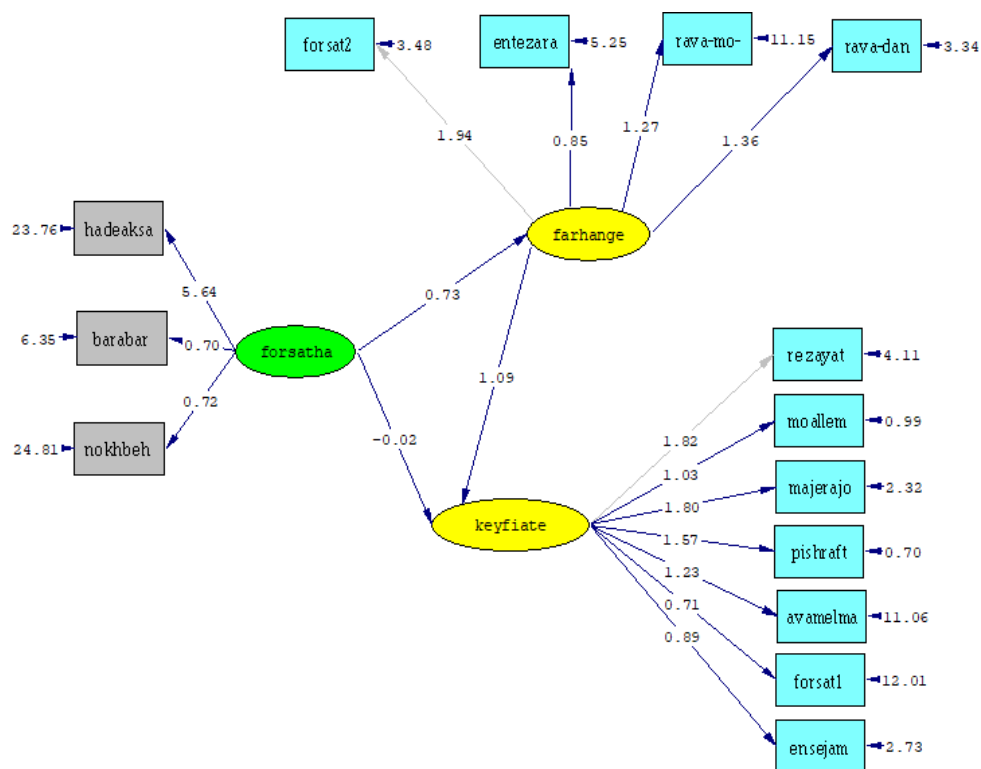
گام ها	متغیرهای وارد شده	β	R	R^2	ΔR^2	آماره F	معناداری
گام اول	فرصت‌های برابر آموزشی	$0/237$	$0/237$	$0/056$	$0/049$	$3/118$	$0/039$
گام دوم	فرصت‌های برابر آموزشی	$0/135$	$0/324$	$0/105$	$0/093$	$4/287$	$0/303$
	فرهنگ مدرسه	$0/277$					$0/022$

چنانکه نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد، شاخص‌های برازش، الگوی اصلاح شده پژوهش را تأیید کردند. شاخص‌های برازش نشان می‌دهند که نسبت خوبی دو به درجه آزادی برابر $2/975$ و $P = 0/000$ معنادار است. شاخص نیکویی برازش (GFI) برابر با $0/89$ ، شاخص هنجار شده برازندگی (NFI) برابر $0/92$ ، شاخص برازش تطبیقی (CFI) برابر $0/94$ و شاخص جذر برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA) برابر $0/097$ است که همگی در حد بسیار مطلوبی قرار دارند.

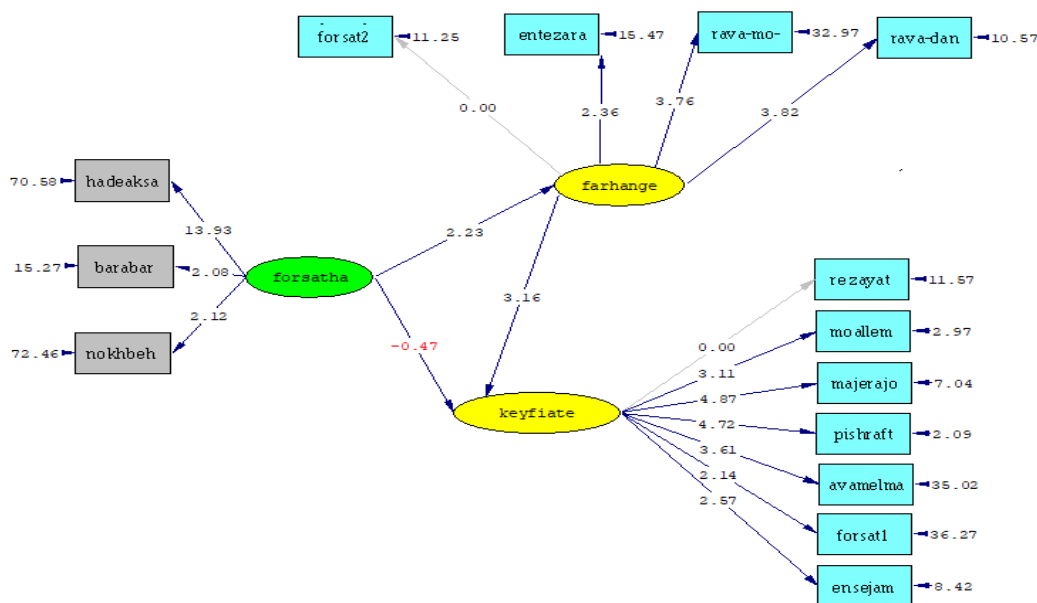
جدول ۸. شاخص‌های برازندگی الگوی نهایی

شاخص های برازندگی	χ^2	Df	χ^2/df	GFI	IFI	CFI	NFI	RMSEA
الگوی نهایی	۲۲۰/۱۳	۷۴	۲/۹۷۵	۰/۸۹	۰/۹۴	۰/۹۴	۰/۹۲	۰/۰۹۷

شکل ۱ ضرایب اصلاح شده را در الگوی نهایی نشان می دهد. اعداد روی پیکان ها ضرایب بتای استاندارد و اعداد سمت راست روی مستطیل ها مربوط به واریانس تبیین شده هر یک از متغیرهاست. نحوه ارزیابی هر یک از مسیرها باید براساس ماهیت میانگین نمرات مربوط به آن صورت گیرد.

شکل ۱. الگوی نهایی رابطه میانجی فرهنگ مدرسه در رابطه فرصت های برابر آموزشی با کیفیت زندگی مدرسه ای

شکل ۲. مقادیر t رابطه میانجی فرهنگ مدرسه در رابطه فرصت‌های برابر آموزشی با کیفیت زندگی مدرسه‌ای

همانطور که شکل ۲ مقادیر t آزمون را نشان می‌دهد، در این پژوهش مقدار t اثر متغیر فرصت‌های برابر آموزشی بر فرهنگ مدرسه معادل ۲/۲۳ تخمین زده شده است که بیشتر از مقدار t مفروض (۱/۹۶) محاسبه شده است. لذا با توجه به معنی‌داری و مثبت بودن این ضریب با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان بیان نمود که فرصت‌های برابر آموزشی بر فرهنگ مدرسه اثر مثبت و غیر مسقیم می‌گذارد. در این پژوهش مقدار t اثر متغیر فرهنگ مدرسه بر کیفیت زندگی مدرسه‌ای معادل ۳/۱۶ تخمین زده شده است و که بیشتر از مقدار t مفروض برای این پارامتر یعنی ۱/۹۶ است. لذا با توجه به معنی‌داری و مثبت بودن این ضریب با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان بیان نمود که فرهنگ مدرسه بر کیفیت زندگی مدرسه‌ای اثر مثبت و غیر مستقیم می‌گذارد. بنابر این در این پژوهش فرض اثر میانجی متغیر فرهنگ مدرسه در رابطه بین فرصت‌های برابر آموزشی و کیفیت زندگی مدرسه‌ای تایید می‌شود.

آزمون فرضیه ۷: فرهنگ مدرسه در رابطه بین فرصت‌های برابری آموزشی و احساس تعلق به مدرسه دبیران نقش میانجی دارد. همانطور که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، تحلیل رگرسیون میانجی برای متغیر فرصت‌های برابری آموزشی و احساس تعلق به مدرسه با وارد کردن شرایط فرصت‌های برابری آموزشی در گام اول و متغیر فرهنگ مدرسه در گام دوم صورت گرفت. در تحلیل رگرسیون میانجی در گام اول متغیر فرصت‌های برابری آموزشی با ضریب بتا ۰/۴۰۳ قادر به پیش‌بینی معنادار احساس تعلق به مدرسه بود ($P < 0,05$). با ورود متغیر میانجی فرهنگ مدرسه در گام دوم ($\beta = 0,104$ ، $P > 0,05$) کاهش چشمگیری در ضریب بتا فرصت‌های برابری آموزشی دیده شد (یعنی از ۰/۴۰۳

به ۰/۱۰۴ رسید و تاثیر آن معنی داری خود را از دست داد). در مجموع این دو متغیر در گام دوم توانستند ۷۴/۱۹ درصد از واریانس احساس تعلق به مدرسه را بطور تعدیلی تبیین نمایند. به این ترتیب میانجی بودن نقش فرهنگ مدرسه تایید می گردد.

جدول ۹. نتایج تحلیل رگرسیونی میانجی فرهنگ مدرسه از طریق فرصت های برابری آموزشی و احساس تعلق به مدرسه

گام ها	متغیرهای وارد شده	β	R	R ²	ΔR^2	آماره F	معناداری
گام اول	فرصت های برابری آموزشی	۰,۴۰۳	۰,۴۰۳	۰,۱۶۲	۰,۱۵۵	۱,۷۳۴	۰/۰۱۹
گام دوم	فرصت های برابری آموزشی	۰,۱۰۴	۰,۵۳۱	۰,۲۸۲	۰,۲۷۵	۱,۴۱۷	۰/۲۹۶
فرهنگ مدرسه		۰,۴۸۲					۰/۰۰۸

چنانکه نتایج جدول ۹ نشان می دهد، شاخص های برازش، الگوی اصلاح شده پژوهش را تأیید کردند. شاخص های برازش نشان می دهند که نسبت خی دو به درجه آزادی برابر ۲/۶۲۷ و (P=۰/۰۰۰) معنادار است. شاخص نیکویی برازش (GFI) برابر با ۰/۸۸، شاخص هنجار شده برازندگی (NFI) برابر ۰/۹۱، شاخص برازش تطبیقی (CFI) برابر ۰/۹۳ و شاخص جذر برآورد واریانس خطای تقریب (RMSEA) برابر ۰/۱۰۷ است که همگی در حد بسیار مطلوبی قرار دارند.

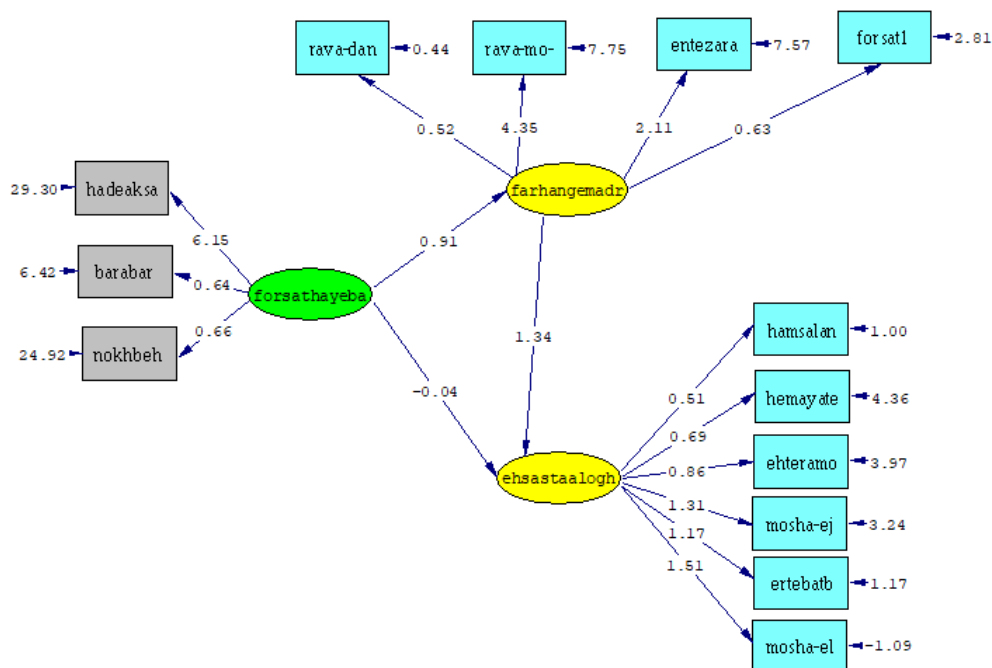
جدول ۱۰. شاخص های برازندگی الگوی نهایی

شاخص های برازندگی	χ^2	Df	χ^2/df	GFI	IFI	CFI	NFI	RMSEA
الگوی نهایی	۱۶۲/۸۷	۶۲	۲/۶۲۷	۰/۸۸	۰/۹۳	۰/۹۳	۰/۹۱	۰/۱۰۲

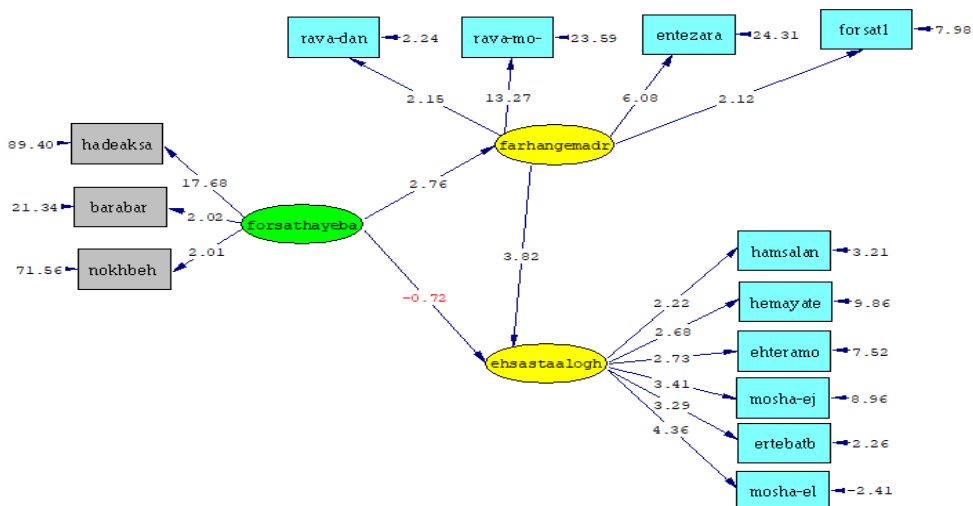
شکل ۳ ضرایب اصلاح شده را در الگوی نهایی نشان می دهد. اعداد روی پیکان ها ضرایب بتای استاندارد و اعداد سمت راست روی مستطیل ها مربوط به واریانس تبیین شده هر یک از متغیرهاست. نحوه ارزیابی هر یک از مسیرها باید براساس ماهیت میانگین نمرات مربوط به آن صورت گیرد.

همانطور که شکل ۴- مقادیر t آزمون را نشان می دهد، در این پژوهش مقدار t اثر متغیر فرصت های برابر آموزشی بر فرهنگ مدرسه معادل ۲/۷۶ تخمین زده شده است که بیشتر از مقدار t مفروض (۱/۹۶) محاسبه شده است. لذا با توجه به معنی داری و مثبت بودن این ضریب با ۹۹ درصد اطمینان می توان بیان نمود که فرصت های برابر آموزشی بر فرهنگ مدرسه اثر مثبت و غیر مسقیم می گذارد. همچنین در این پژوهش مقدار t اثر متغیر فرهنگ مدرسه بر احساس تعلق به مدرسه معادل ۳/۸۲ تخمین زده شده است و که بیشتر از مقدار t مفروض برای این پارامتر یعنی ۱/۹۶ است. لذا با توجه به معنی داری و مثبت بودن این ضریب با ۹۹ درصد اطمینان می توان بیان نمود که فرهنگ مدرسه بر

احساس تعلق به مدرسه اثر مثبت و غیر مستقیم می‌گذارد. بنابر این در این پژوهش فرض اثر میانجی متغیر فرهنگ مدرسه در رابطه بین فرصت‌های برابر آموزشی و احساس تعلق به مدرسه تایید می‌شود.

شکل ۳. الگوی نهایی رابطه میانجی فرهنگ مدرسه در رابطه فرصت‌های برابر آموزشی با احساس تعلق به مدرسه

شکل ۴. مقادیر t رابطه میانجی فرهنگ مدرسه در رابطه فرصت‌های برابر آموزشی با احساس تعلق به مدرسه

آزمون فرضیه اصلی

فرهنگ مدرسه در رابطه فرصت‌های برابر آموزشی با کیفیت زندگی مدرسه‌ای و احساس تعلق به مدرسه نقش میانجی دارد.

برای آزمون وجود ارتباط بین فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌کنیم. بین متغیرهای فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای رابطه‌ای معنی‌دار وجود داشته و به ترتیب ضریب همبستگی بین فرصت‌های برابری آموزشی و کیفیت زندگی مدرسه‌ای برابر ۰/۲۳۷، ضریب همبستگی بین فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه برابر ۰/۲۱۲ و ضریب همبستگی بین فرهنگ مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای برابر ۰/۳۷۹ است. همچنین در تحلیل رگرسیون میانجی در گام اول متغیر فرصت‌های برابری آموزشی با ضریب $\beta = ۰/۲۳۷$ قادر به پیش‌بینی معنادار کیفیت زندگی مدرسه‌ای بود ($P < ۰/۰۵$). با ورود متغیر میانجی فرهنگ مدرسه در گام دوم ($\beta = ۰/۱۳۵$ ، $P > ۰/۰۵$) کاهش چشم‌گیری در ضریب β فرصت‌های برابری آموزشی دیده شد (یعنی از ۰/۲۳۷ به ۰/۱۳۵ رسید و تاثیر آن معنی‌داری خود را از دست داد). در مجموع این دو متغیر در گام دوم توانستند ۴۳/۰۴ درصد از واریانس کیفیت زندگی مدرسه‌ای را بطور تعدیلی تبیین نمایند. به این ترتیب میانجی بودن نقش فرهنگ مدرسه تایید می‌گردد. برای آزمون وجود ارتباط بین فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌کنیم. طبق جداول بین متغیرهای فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه رابطه‌ای معنی‌دار وجود داشته و به ترتیب ضریب همبستگی بین فرصت‌های برابری آموزشی و احساس تعلق به مدرسه برابر ۰/۴۰۳، ضریب همبستگی بین فرصت‌های برابر آموزشی و فرهنگ مدرسه برابر ۰/۲۱۲ و ضریب همبستگی بین فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه برابر ۰/۲۸۰ است. همچنین در تحلیل رگرسیون میانجی در گام اول متغیر فرصت‌های برابری آموزشی با ضریب $\beta = ۰/۴۰۳$ قادر به پیش‌بینی معنادار احساس تعلق به مدرسه بود ($P < ۰/۰۵$). با ورود متغیر میانجی فرهنگ مدرسه در گام دوم ($\beta = ۰/۱۰۴$ ، $P > ۰/۰۵$) کاهش چشم‌گیری در ضریب β فرصت‌های برابری آموزشی دیده شد (یعنی از ۰/۴۰۳ به ۰/۱۰۴ رسید و تاثیر آن معنی‌داری خود را از دست داد). در مجموع این دو متغیر در گام دوم توانستند ۷۴/۱۹ درصد از واریانس احساس تعلق به مدرسه را بطور تعدیلی تبیین نمایند. به این ترتیب میانجی بودن نقش فرهنگ مدرسه تایید می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌ها نشان داد بین فرصت‌های برابر آموزشی، فرهنگ مدرسه و کیفیت زندگی مدرسه‌ای رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، همچنین نتایج رابطه مثبت و معنی‌داری بین فرصت‌های برابر آموزشی، فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه را نشان داد. در میان مولفه‌های فرصت‌های برابر آموزشی به ترتیب «نخبه پروری، حداکثرسازی و برابرسازی»، و در میان مولفه‌های فرهنگ مدرسه به ترتیب «ماجراجویی، رضایت عمومی و فرصت‌های آموزشی» و در میان مولفه‌های کیفیت زندگی مدرسه‌ای به ترتیب «انتظارات هنجاری، فرصت، روابط معلمان و دانش‌آموزان» و در میان مولفه‌های احساس تعلق به مدرسه به ترتیب «مشارکت کردن در جامعه، حمایت معلم، و احساس رعایت احترام و عدالت در مدرسه» بالاترین نمره را کسب نموده‌اند. در این زمینه یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های سلیمانپور عمران و همکاران (۱۳۹۸) همسو می‌باشد که نشان دادند رابطه معناداری بین فرهنگ مدرسه و احساس تعلق به مدرسه و موفقیت تحصیلی وجود دارد همچنین با یافته‌های فلاحی و همکاران (۱۳۹۸)، زاهد بابلان و همکاران (۱۳۹۸)، رضایی (۱۳۹۳)، نایاموبی (۲۰۱۷)، گونژ و کازو (۲۰۱۵)، وانگ و اسکیل (۲۰۱۳) و وانگ و هلکامب (۲۰۱۰) همراستا می‌باشد. به نظر می‌رسد فرصت‌های برابر آموزشی و عوامل مختلف آن مانند توجه به توانایی طبیعی و انگیزه‌ی یادگیری دانش‌آموزان، شناسایی توانایی‌های درونی و استعدادهای نهفته دانش‌آموزان، افزایش شانس زندگی دانش‌آموزان محروم، به حداکثر رساندن فرصت آموزش برای همه‌ی دانش‌آموزان و به طور کلی توجه به سه امر نخبه پروری، برابرسازی و حداکثرسازی، سبب ارتقای کیفیت زندگی مدرسه‌ای و افزایش احساس تعلق به مدرسه در دبیران می‌گردد. تاثیر فرهنگ مدرسه و مولفه‌های آن از قبیل انتظارات هنجاری، به همخوانی قوانین و مقررات مدرسه با انتظارات دانش‌آموزان، روابط دانش‌آموزان و معلمان، به کیفیت و نحوه تعاملات دانش‌آموزان با معلمان، روابط دانش‌آموزان، به نحوه ارتباط دانش‌آموزان با یکدیگر و فرصت‌های آموزشی، توجه به مرام‌نامه، محتوای اعلانات و تابلوها، اخبار، نمای ساختمان مدرسه، رفتار شاگردان در خارج از مدرسه، شکل لباس ویژه‌ی مدرسه، میزان کارهای هنری که بر نمای ساختمان مدرسه به چشم می‌خورد و نظایر آن، فضای ناشی از تعاملات در مدرسه، مسائل انضباطی دانش‌آموزان، نظام‌های ارتباطی، هنری، قومی، حرفه‌ای، سیاسی و حتی جنسی، رسوم، سنت‌ها، باورهای تاریخی، عادات، هنجارها، انتظارات، برداشت‌های گفته و ناگفته مشترک، و نیز مفروضه‌های مشترک، در مدرسه باعث تقویت متغیر فرصت‌های برابر آموزشی شده و نهایتاً به بهبود و ارتقای کیفیت زندگی مدرسه‌ای و افزایش احساس تعلق به مدرسه در دبیران منجر می‌گردد. اقدام برای اصلاح کیفیت آموزشی مستلزم تحول در برنامه درسی، فرایند آموزشی- یادگیری و نحوه تدریس

معلمان و مدیریت مدیران و ارزشیابی دانش-آموزان می‌باشد. با توجه به شواهد آشکار در نارسایی کیفیت مدارس در هدایت رشد همه جانبه دانش-آموزان، دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت باید به فکر چاره‌ای در این زمینه باشند (شاهدوستی، ۱۳۹۰). توافق عمومی بر این است که مدارس، محیط اجتماعی بزرگی هستند که یادگیری در آن، هم در درون و هم در بیرون کلاس درس رخ می‌دهد. بنابراین برخورداری از احساس تعلق و پیوند با مدرسه علاوه بر ایجاد محیطی سالم برای دانش‌آموزان برای کسب شخصیت مستقل و اجتماعی‌شدن، بازده‌های تحصیلی مثبتی نیز دارد برعکس پیوند ضعیف با مدرسه با پیشرفت تحصیلی پایین و مشکلات رفتاری همراه است پیوند با مدرسه را دلبستگی، ارتباط عاطفی مثبت، تعهد و سرمایه‌گذاری شخصی نسبت به مدرسه می‌دانند. به عبارت دیگر پیوند با مدرسه وجود دلبستگی و تعهد نسبت به مدرسه تعریف شده است که بعد دلبستگی آن به رابطه عاطفی با مدرسه و بعد تعهد، به سرمایه‌گذاری در گروه اشاره دارد دانش‌آموزانی که احساس پیوند با مدرسه دارند، خود را متعلق به مدرسه می‌دانند و معتقدند معلمان - از آن‌ها حمایت می‌کنند، هم‌چنین اگر نگرش دانش‌آموزان نسبت به روابط با دیگران مثبت باشد، در آینده نیز روابط مثبت و عمیقی با اطرافیان خواهند داشت از طرف دیگر اگر دانش‌آموزان با قوانین سخت-گیرانه از طرف مدرسه روبه‌رو شوند، احساس پیوند کمتری با مدرسه دارند از این‌رو مشاوران مدرسه برای ارتقاء پیوند با مدرسه باید شرایطی را ایجاد کنند تا احساس پیوند و تعلق دانش-آموزان را به مدرسه و معلمان افزایش دهند (صادقی، ۱۳۹۶: ۳۶). از طرفی عدالت تربیتی نقشی اساسی در افزایش اعتماد به نفس، آینده شغلی، پایگاه اجتماعی و نوع اجتماعی شدن آنها دارد. هم‌چنین ضرورت کیفیت زندگی مدرسه نقش تعیین‌کننده‌ای در پیشرفت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و توسعه پایدار کشور دارد. اقدام برای اصلاح کیفیت آموزشی مستلزم تحول در برنامه درسی، فرایند آموزشی-یادگیری و نحوه تدریس معلمان و مدیریت مدیران و ارزشیابی دانش‌آموزان می‌باشد. با توجه به شواهد آشکار در نارسایی کیفیت مدارس در هدایت رشد همه جانبه دانش‌آموزان، دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت باید به فکر چاره‌ای در این زمینه باشند (پاهنگ و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷۳). در مدارس نیز مانند دیگر سازمان‌ها بهره‌وری و کارایی، مستلزم رواج مجموعه‌ای از هنجارها و ارزش‌های فرهنگی قوی و مثبت می‌باشند. موفقیت تحصیلی و یادگیری از فرهنگ مدرسه متأثر می‌باشد و احساس تعلق نیز به آن وابسته می‌باشد. مؤلفه‌های فرهنگ سازمانی مدرسه شامل روابط دانش‌آموزان و معلمان، فرصت‌های آموزشی، انتظارات هنجاری می‌تواند احساس تعلق را تقویت کند و بر آن تاثیرگذار باشد. هم‌چنین کیفیت زندگی مدرسه ای با احساس تعلق ارتباطی عمیق معنادار و مثبت دارد و هم‌دیگر را تقویت می‌کنند. فرهنگ باعث ثبات و پایداری مدارس شده و در معلمان احساس هویت ایجاد می‌کند و نگرش و رفتار معلمان

را هدایت و شکل می‌دهد و سبب شکل‌گیری انگیزه و تعهد شغلی می‌گردد. ایجاد احساس تعهد در فرهنگ مدرسه می‌تواند حتی نواقصی چون فرصت‌هایی نابرابر و بی‌عدالتی آموزشی را تا حدودی تعدیل نماید. بطور کلی متغیرهای مذکور تعیین‌کننده کیفیت یک نظام آموزشی است و آگاهی و درک آن زمینه‌ای را فراهم می‌کند که مسئولان با آگاهی بیشتری ظرفیت‌ها و از طرفی آسیب‌های نهفته در مدارس را مورد کاوش و نقد قرار داده در عناصر برنامه درسی بویژه معلمان تغییرات متناسب اعمال نموده و بطور کلی تصمیمات صحیح‌تری اتخاذ نمایند.

نتایج تحلیل‌های کواریانس چند متغیری و یکره‌ه نشان داد که بین نمره‌های پس‌آزمون خلاقیت و خرده‌مقیاس‌های آن در گروه‌های آزمایشی و گواه تفاوت معنی‌داری وجود دارد. میانگین خلاقیت گروه آزمایشی در پس‌آزمون بیشتر از گروه گواه بود. در نتیجه، فرضیه پژوهش مبنی بر تأثیر آموزش مهارت‌های تفکرانتقادی بر افزایش خلاقیت و خرده‌مقیاس‌های آن در دانش‌آموزان پسر پایه سوم دبیرستانی شهر بهبهان مورد تأیید قرار گرفت. همچنین، یافته‌های مربوط به پایداری مداخله، در جدول‌های ۶ و ۷ ارائه شده است. نتایج تحلیل‌های کواریانس چند متغیری و یکره‌ه نشان دادند که آموزش مهارت‌های تفکرانتقادی در طول زمان اثر ماندگار دارد. بنابراین، فرضیه پژوهشی مبنی بر اینکه آموزش مهارت‌های تفکرانتقادی باعث افزایش خرده‌مقیاس‌های خلاقیت (سیالی، ابتکار، انعطاف‌پذیری و بسط) در دانش‌آموزان پسر پایه سوم دبیرستانی شهر بهبهان در (درازمدت) می‌شود تأیید شد، یافته‌های به دست آمده از آزمون این فرضیه‌ها با نتایج پژوهش‌های فوتیس (۲۰۰۵)، کادیفسی و همکاران (۲۰۱۲)، توماس (۲۰۰۶)، چینگ و چان (۲۰۰۴)، زانگ (۲۰۰۲)، پینسنین و مک‌کاری (۱۹۹۷)، نیو و لیو (۲۰۰۹)، دیلی (۱۹۹۹)، شقاقی و رضایی کارگر (۱۳۸۹)، شمشیری (۱۳۸۶)، شریفی و داوری (۱۳۸۸) همخوانی دارد. در تبیین این یافته‌ها می‌توان بیان کرد که آموزش مهارت‌های تفکرانتقادی می‌تواند بستر بسیار مناسبی را برای تفکر انتقادی و خلاقیت به وجود آورد. پال و الدر (۲۰۰۵) معتقدند تفکر جدلی، مجموعه‌ای از اعمال خلاق دو طرفه است که در آن ارتباط متقابل وجود دارد و فرد برای قضاوت بر دلایل و حمایت از آن‌ها باید خود را در جایگاه مخالف قرار دهد و با دلایل درگیر شود. بنابراین، تفاوت واضح و روشنی بین تفکرانتقادی و خلاق وجود ندارد، زیرا نظر صحیح در برگیرنده نحوه ارزیابی و تولید امر تازه می‌باشد. متفکران خلاق افکار خلق‌شده را با توجه به اعتبار و فواید آن و متفکران نقاد راه‌هایی را برای ارزیابی اظهارات ارائه شده بررسی می‌کنند. اگر متفکرانتقادی علاوه بر منطق گسترده دارای ذهنی باشد که ایده‌های بسیاری را با توجه به تناسب و اعتبار آن با وسعت و عمق زیاد به کار گیرد، روند توسعه خلاقیت را نیز پوشش می‌دهد. پال (۱۹۸۷) نیز معتقد است که دانش زیر بنایی تفکرانتقادی و خلاقیت یکی است و از طریق تفکرانتقادی

می توان توانمندی ها، علائق، تجارب و دانش جامعه و خلاقیت را ارتقاء داد. افرادی که دارای هر دو جنبه خلاقیت و نقد هستند افرادی دارای حس قوی برای تفکرانتقادی می باشند و معمولاً تأکید بیشتری بر تفکرانتقادی دارند. با این وجود، آموزش تفکرانتقادی باعث می شود که افراد هم قدرت زاینده (خلاقیت) و هم قدرت تحلیل گری (تفکرانتقادی) را با هم داشته باشند. در تبیین دیگر می توان گفت همان طور که متفکر خلاق مسائل را با دیدی تازه نگاه می کند و همیشه به دنبال جنبه هایی از حقیقت است که آشکار نیستند. متفکر انتقادی پاسخ های زیادی را در برابر یک مسئله بررسی می کند و مسائل را برای ارزیابی و تحلیل کردن در سطح وسیعی در نظر می گیرد... این کار می تواند با محدود کردن تمرکز روی فهرستی از ایده ها و شناسایی معقول ترین آن ها و یا ایده هایی با بیشترین احتمال موفقیت، انجام شود. ترغیب دانش آموزان به تفکرانتقادی، شامل کمک به آنان برای تشخیص نظر از واقعیت، ارزیابی شواهد و جلوگیری از تفکر سطحی و غیرمنطقی و ایجاد خلاقیت است (فورریستر، ۲۰۰۸). همچنین، بیلین (۲۰۰۲) معتقد است خلاقیت نیاز به تفکرانتقادی دارد و اینکه خلاقیت و تفکرانتقادی از جنبه های مهم تفکر هدفمند هستند. تفکر نیازمند توانایی تولید محصولات فکری است که همراه با خلاقیت می باشد... تبیین دیگر آن است که آموزش مهارت های تفکرانتقادی محیط حمایتی فراهم می کند. در این محیط دانش آموزان به منظور نشان دادن توانمندی های خود به پرسش و پاسخ، ایجاد فرصت هایی برای فعالیت بیشتر، خود ارزیابی، نگاه های متفاوت به مسائل و مشارکت در فرایند های گروهی تشویق می شوند که این سبب افزایش خلاقیت بیشتر از طریق آموزش تفکرانتقادی می شود. بالاخره استرنبرگ و لوبرت (۱۹۹۹، به نقل از فورریستر، ۲۰۰۸) نشان دادند هنگامی که دانش آموزان به شیوه هایی ارزیابی شوند که توانایی های خلاق آنان بررسی و شناخته شود عملکرد تحصیلی آن ها بهبود می یابد. اگر دانش آموزان قادر به باز تولید ایده های دیگران در سطحی که بتوانند ایده های خود را مشارکت دهند باشند، باید توانایی در هر دو نوع تفکرانتقادی و خلاق را داشته باشند. روشی که هر دو نوع تفکر (انتقادی و خلاق) را ترکیب می کند، می تواند دانش آموزان را ترغیب کند تا زمانی را به تولید ایده ها و استدلال ها اختصاص دهند، سؤال های نافذ بپرسند و اعتبار استدلال ها را بشناسند، حتی اگر این استدلال ها به معنای به چالش کشیدن دیدگاه های پیشین باشد. در تبیین این یافته ها می توان بیان کرد که آموزش مهارت های تفکرانتقادی می تواند بستر بسیار مناسبی را برای تفکر انتقادی و خلاقیت به وجود آورد. همچنین، مارزانو و همکاران (۱۹۸۸) معتقدند که خلاقیت و تفکرانتقادی متضاد نیستند بلکه بسیار به هم نزدیک و در بسیاری از موقعیت ها یکی هستند. تفکرانتقادی در بسیاری از زمینه ها در خارج از کلاس درس و محل کار بسیار ارزشمند است. در دنیای بیرون از کلاس درس، دانش آموزان دبیرستانی در

معرض پیام‌های قدرتمندی قرار می‌گیرند که تلاش برای اجرای تفکرانتقادی را پیچیده می‌کند. نیاز حیاطی به تفکرانتقادی، خارج از یادگیری رسمی در زندگی روزمره، روابط، گزینه‌های اخلاقی و حفظ و توسعه‌ی دموکراسی‌های مشارکتی به طور فزاینده رو به افزایش است. افزایش و تکثیر اطلاعات از طریق اینترنت فقط توسط افراد دارای مهارت‌های تفکر کاملاً توسعه یافته می‌تواند مدیریت شود. همچنین، خلاقیت نیاز به تفکرانتقادی دارد و اینکه خلاقیت و تفکرانتقادی از جنبه‌های مهم تفکر هدفمند هستند. تفکر نیازمند توانایی تولید محصولات فکری است که همراه با خلاقیت می‌باشد. این دو به هم وابسته هستند و نبود هر یک دیگری را نیز کاهش می‌دهد و اینکه هر دو لازم و ضروری می‌باشند. همچنین، آموزش‌ی تفکرانتقادی به نوعی بستر لازم برای خلاقیت را فراهم می‌کند، لذا توجه به فهم تفکرانتقادی و خلاقیت بسیار مهم است و می‌تواند پیامدهایی همچون موارد زیر را برای آموزش و پرورش در پی داشته باشد. ۱- با توجه به هجوم گسترده و همه‌جانبه‌ی اطلاعات در دنیای رو به رشد امروزی، واضح است که می‌بایست آموزش و پرورش در جستجوی روشی مؤثر در جهت غربال کردن اطلاعات وارده از طریق روشهایی همچون آموزش تفکر انتقادی برای دانش‌آموزان بود. ۲- این پژوهش شواهدی را دال بر اینکه آموزش آشکار، جامع و کوتاه مدت یک ابزار میسر برای توسعه مهارت‌های تفکرانتقادی است، فراهم می‌کند. ۳- یافته‌ها نشان می‌دهد که کمک به دانش‌آموزان برای یادگیری تفکرانتقادی می‌تواند با بازسازی اساسی برنامه درسی دبیرستان به انجام برسد. یک برنامه این‌چنینی را می‌توان به عنوان یک دوره مکمل در دبیرستان یا بعد از آن نیز آموزش داد. ۴- استفاده از برنامه‌های آموزش تفکرانتقادی به عنوان مکملی برای برنامه درسی دبیرستان می‌تواند در موفقیت آینده دانش‌آموزان مؤثر باشد.

با توجه به اینکه آزمودنی‌های این پژوهش دانش‌آموزان پسر پایه سوم مقطع دبیرستان بودند، نتایج این پژوهش قابل تعمیم به مقاطع تحصیلی دیگر نیست. از آن جایی که در این پژوهش سه بار سنجش (پیش‌آزمون، پس‌آزمون و پیگیری) انجام شد قابل تعمیم به گروه‌هایی که فقط یک بار مورد سنجش قرار می‌گیرند، نمی‌باشد. محدودیت دیگر تعیین و جمع‌آوری دانش‌آموزان در یک محیط برای مداخله آموزشی و رضایت اولیاء مدرسه و خانواده بود. براساس یافته‌های پژوهش حاضر کارگاه‌های آموزش مهارت‌های تفکرانتقادی برای مربیان و معلمان مورد توجه قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود آموزش مهارت‌های تفکرانتقادی در همه فعالیت‌های آموزشی، کتاب‌های درسی و برنامه درسی گنجانده شود. بررسی‌های صورت‌گرفته در پژوهش حاضر نشان داد تفکرانتقادی و خلاقیت لازم و ملزوم یکدیگرند، لذا پیشنهاد می‌شود که این دو در برنامه‌های آموزشی مدارس و کلاس‌های فوق برنامه مد نظر قرار

گیرند. با توجه به یافته های پژوهش مبنی بر تأثیر آموزش تفکرانتقادی بر افزایش خلاقیت پیشنهاد می شود به دانش آموزان تفکرانتقادی جهت رشد خلاقیت و بالعکس آموزش داده شود.

منابع

- Moore Johnson. S., Kraft. M. A., & Papay. J. P.2011. How context matters in high-need schools: The effects of teachers' working conditions on their professional satisfaction and their students' achievement. Project on the Next Generation of Teachers Harvard Graduate School of Education, 1-51. Available in: www.gse.harvard.edu/
- Park K.E. Parks.2000. Text book of Preventive and Social Medicine. 16th ed., M/S Banarasi Das publishers.
- Shaaria, A., Yusoff, N. M., Izam M G., Osmand, R., & Dzahir N. F.2104. The relationship between lecturers teaching style and academic engagement. *Social and Behavioral Sciences*. 118, 10 – 20
- Nyamubi, G. J. (2017). Determinants of Secondary School Teachers' Job Satisfaction in Tanzania. *Education Research International*, 2017
- Gunuc, S., & Kuzu, K., (2015). Confirmation of campus-class-technology model in student engagement: A path analysis. *Computers in Human Behavior*, 5(4), 114-125.
- Wang, M. T., & Holcombe, R. (2010). Adolescents' perceptions of classroom environment, school engagement, and academic achievement. *American Educational Research Journal*, 47(3), 633–662.
- Wang, M., Eccle. (2013). "School context, achievement motivation, and academic engagement: A longitudinal study of school engagement using a multidimensional perspective". *Learning and Instruction*, 28(3):12-23.

The Relationship between Equal Educational Opportunities with Quality of School Life and School Belonging with the Mediating Role of School Culture in High School Teachers

Mahboobe Suleyman Pouromran¹

Abstract

The purpose of this study was to investigate equal educational opportunities in school quality of life and the feeling of belonging to school with the mediating role of school culture among the teachers of Shirvan secondary schools. The research method was descriptive-correlational and the statistical population consisted of all the teachers of Shirvan girls' schools (291 persons), 165 were selected by simple random sampling. 1) Williams & Button School Quality of Life Questionnaire (1981); School Feelings Questionnaire (Barry, Betty & Watt 2004) and Alexander & Sad School Culture Questionnaire (1997). And its reliability with Cronbach's alpha coefficient for equal educational opportunities / 8126, for 0 quality of school life 0.8786, for school belonging feeling 0.8271, and 8321/0 school culture, respectively. Data were analyzed using descriptive and inferential statistics (Kolmogorov-Smirnov normal distribution test, Pearson correlation test, linear regression test and structural equations) using SPSS software version 19 and LISREL 18 software. The results showed that there was a significant relationship between variables of equal educational opportunities and school culture and quality of school life and correlation coefficient between educational equality opportunities and quality of school life was 237, respectively. The coefficient of correlation between equal educational opportunities and school culture is 0.221 and the correlation coefficient between school culture and quality of school life is 0.379. There was a significant relationship between the variables of equal educational opportunities and school culture and feeling of belonging to school. Correlation coefficient between educational equality of opportunity and feeling of belonging to school equals 0.403, respectively. Equal education and school culture equals 0.221 and the correlation coefficient between school culture and school belonging is 0.280. In total, these two variables in the second step were able to explain moderately 74.19% of the variance in the feeling of belonging to school. This confirms the mediating role of school culture.

Keywords: school culture, quality of school life, equal educational opportunities, school belonging

---

¹ Department of Educational Sciences, Bojnord Branch, Islamic Azad University, Bojnord, Iran.
m.pouromran@gmail.com